

Inżynieria genetyczna i jej techniki

Emilia Marchewka IB

Czym jest biotechnologia?

Biotechnologia jest dziedziną nauki zajmującą się możliwością wykorzystania organizmów i wirusów do celów użytkowych.

Biotechnologia tradycyjna i molekularna

Biotechnologię dzielimy na **tradycyjną**, która wykorzystuje naturalnie występujące w przyrodzie organizmy i substancje oraz **molekularną** umożliwiającą modyfikowanie genomów w celu uzyskania organizmu o pożądanych cechach.

W badaniach zakresu biotechnologii molekularnej wykorzystujemy tzw. techniki inżynierii genetycznej.

Czym jest inżynieria genetyczna?

Inżynieria genetyczna to świadoma, celowa i kontrolowana przez człowieka ingerencja w materiał genetyczny organizmów, w celu zmiany ich właściwości dziedzicznych.

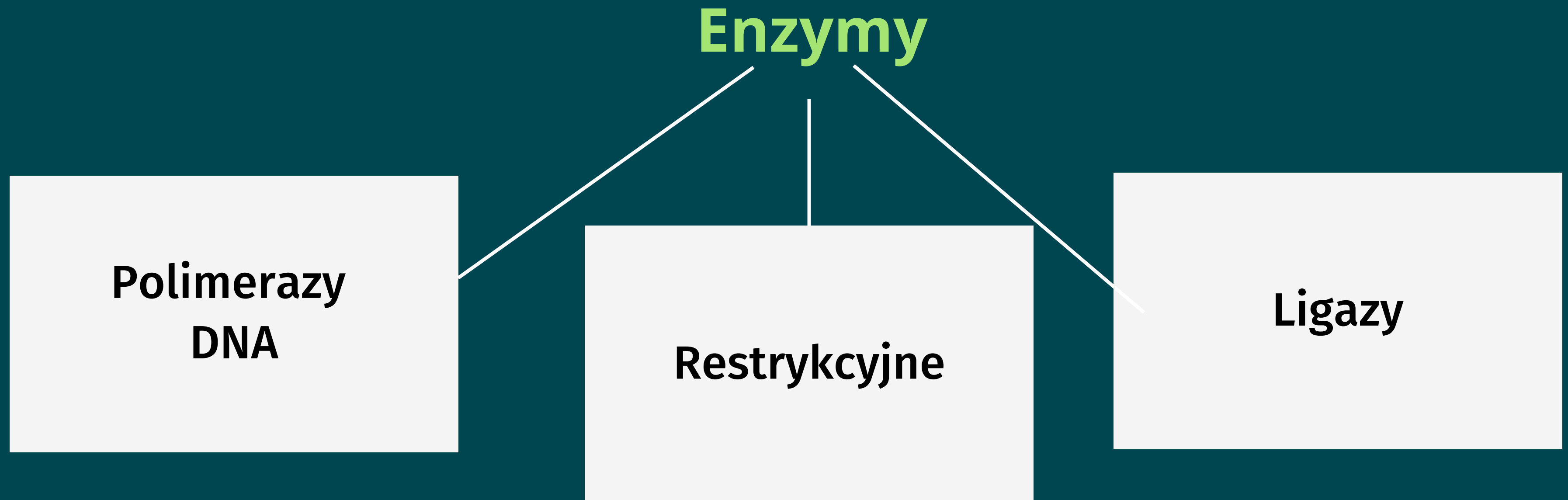
Proces ten zmienia materiał genetyczny organizmu poprzez modyfikację, usunięcie lub wprowadzenie nowego DNA do jego genomu.

Enzymy w biotechnologii molekularnej

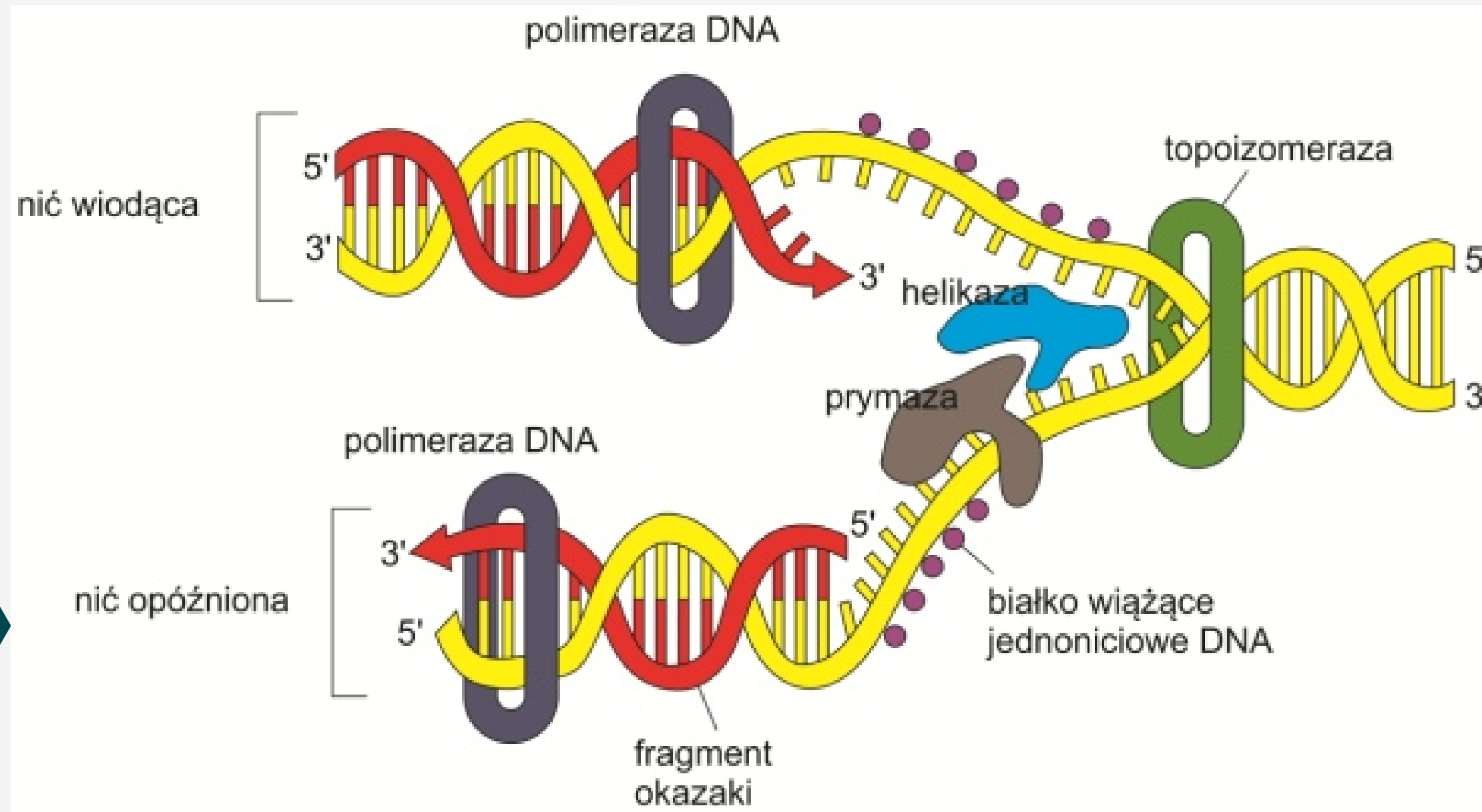
Działanie poszczególnych enzymów umożliwia wprowadzanie zmian w DNA komórki w celu uzyskania określonych cech.

Do najczęściej wykorzystywanych enzymów zaliczamy:

Enzymy Polimerazy DNA

Stosowane są do powielania fragmentów DNA. Wytwarzają one komplementarną do matrycy nić DNA rozpoczynając od startera.

Niektóre polimerazy DNA nie tracą aktywności w wysokiej temperaturze ponieważ są stabilne w szerokim zakresie temperatury. Taką polimerazą jest m.in. polimeraza Taq.

Enzymy Restrykcyjne

Ich zadaniem jest rozpoznawanie oraz rozcinanie cząsteczki DNA składającej się z 4-8 par zasad. są to **sekwencje palindromowe** czyli takie, które odczytując w tym samym kierunku na obu niciach są identyczne np.

5' A G G C C T 3'

3' T C C G G A 5'

Określony enzym restrykcyjny rozcina daną cząsteczkę DNA zawsze w tych samych miejscach oraz daje stałą liczbę fragmentów. Przykładem enzymu restrykcyjnego jest enzym EcoRI

Działanie enzymów ligazy

Niektóre enzymy przecinają dwuniciowy DNA asymetrycznie, dając fragmenty DNA z identycznymi komplementarnymi jednoniciowymi końcami. Takie zakończenia nazwano **lepki końcami** i mogą wiązać się wiązaniami wodorowymi z komplementarnymi jednoniciowymi końcami innych cząsteczek DNA przeciętych przez ten sam enzym.

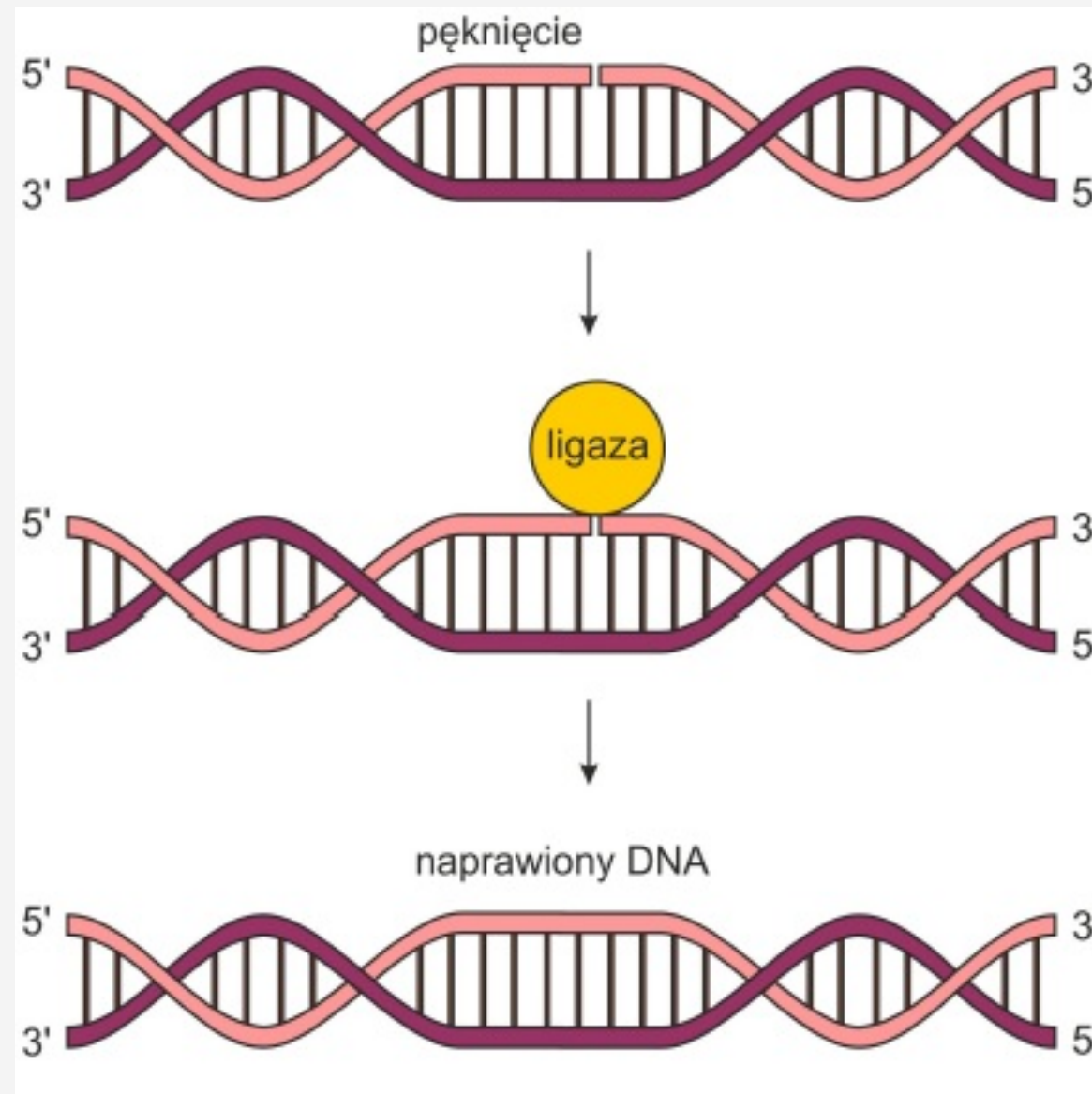
Lepkie końce dwóch fragmentów DNA łączą się w ten sposób a następnie zostają poddane działaniu ligazy DNA.

Enzymy ligazy odpowiadają za łączenie fragmentów DNA, które np. zostały wcześniej przecięte enzymami restrykcyjnymi.

Działanie enzymów ligazy

Enzymy te łączą fragmenty DNA np. które wcześniej zostały przecięte enzymami restrykcyjnymi

techniki inżynierii genetycznej

Istnieje wiele metod , które pozwalają na wyizolowanie z organizmów i wirusów genów oraz ich zmianę i wprowadzanie ich genomów do innych organizmów

Techniki inżynierii genetycznej

Do podstawowych zaliczamy:

- klonowanie
- analiza i elektroforeza żelowa
- łańcuchowa reakcja polimerazy (PCR)
- sekwencjonowanie DNA
- hybrydyzacja z sondą molekularną
- transformacja genetyczna
- CRISPR

Klonowanie

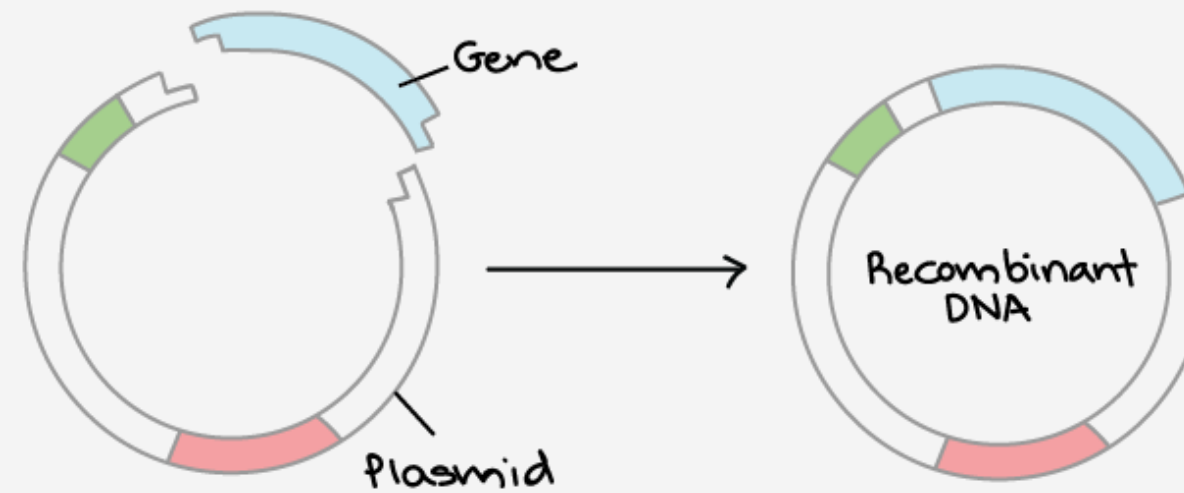
Klonowanie wymaga udziału enzymów restrykcyjnych oraz ligazy, które umożliwiają wstawienie obcego DNA do wektora, którym może być np. plazmid. Plazmidy i inne struktury DNA mogą być wprowadzane do komórek bakteryjnych w procesie zwanym **transformacją**. Podczas transformacji, odpowiednio przygotowane bakterie zostają wystawione na szok cieplny (wysoka temperatura), co podnosi prawdopodobieństwo, że przyjmą materiał DNA z otoczenia.

Klonowanie DNA jest techniką pozwalającą na powielanie cząsteczek DNA lub ich fragmentów w komórkach.

Klonowanie

Biblioteka genomowa i chromosomowa

Biblioteka genomowa jest zbiorem tysięcy fragmentów DNA, które stanowią cały DNA zawarty w danym genomie. Służy do izolowania i badania określonych genów, a także sekwencji niekodujących białek.

Biblioteka chromosomowa zawiera wszystkie fragmenty DNA określonego chromosomu. Znajomość przynależności danego genu do chromosomu pozwala wyizolować go łatwiej z biblioteki chromosomowej niż z genomowej.

Zastosowanie klonowania DNA

Biofarmacja

Klonowanie DNA może zostać wykorzystane aby produkować ludzkie białka np. insulinę czy hormony wzrostu.

Zrekombinowane białka są często produkowane w komórkach bakteryjnych.

Terapia genowa

W niektórych chorobach genetycznych, pacjentom brakuje funkcjonalnych fragmentów DNA. Na drodze terapii genowej możemy próbować dostarczyć brakującego fragmentu DNA do komórek ich ciała np dostarczenie prawidłowych wersji genów pacjentom z mukowiscydozą.

Analiza genowa

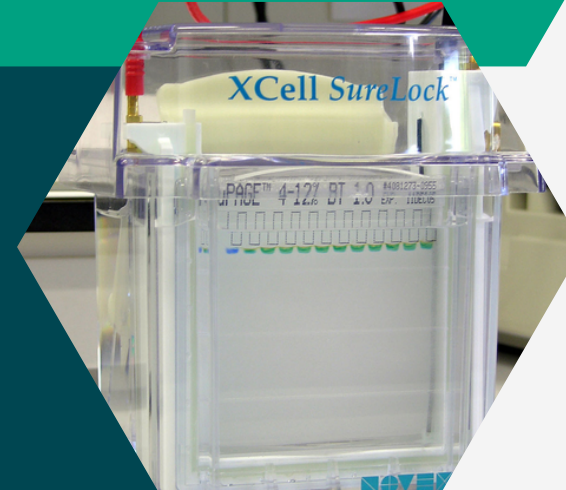
W laboratoriach badawczych, naukowcy często używają klonowania DNA do produkcji sztucznych, zrekombinowanych wersji genów, które pomagają im zrozumieć jak normalne geny funkcjonują w organizmie.

Na przykład, naukowcy zajmujący się neuronami u muszek owocówek stosują klonowanie DNA by uzyskać informacje o budowie genu.

Elektroforeza

Elektroforeza – zjawisko elektrokinetyczne polegające na ruchu cząstek fazy rozproszonej w nieruchomej fazie rozpraszającej, pod wpływem pola elektrycznego.

Elektroforeza jest szeroko wykorzystywana jako technika analityczna, rzadziej preparatywna, w chemii i biologii molekularnej, zwłaszcza w genetyce. Jej istotą jest rozdzielenie mieszaniny związków chemicznych na możliwie jednorodne frakcje przez wymuszanie wędrówki ich cząsteczek w polu elektrycznym.

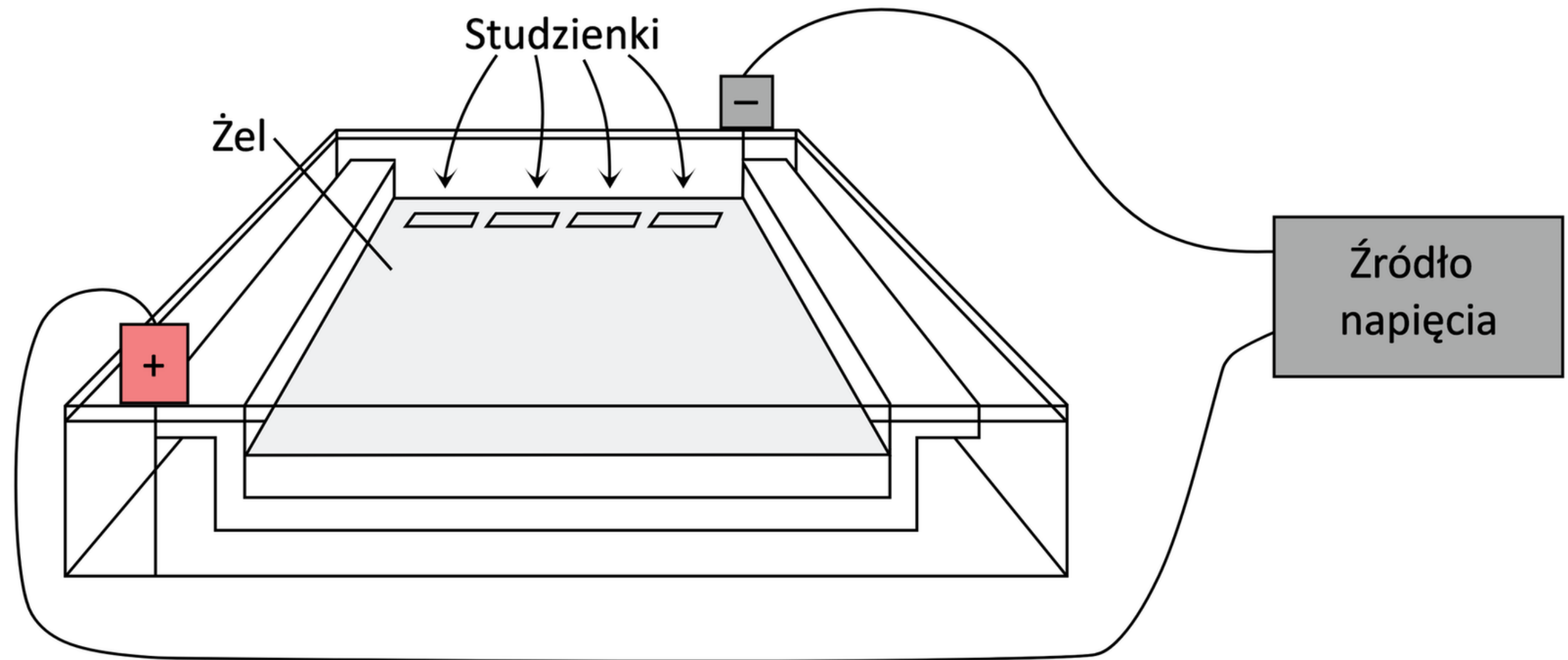
Elektroforeza żelowa

W inżynierii genetycznej elektroforeza DNA jest to technika rozdzielania DNA w specjalnym porowatym żelu pod wpływem działania pola elektrycznego. DNA przemieszcza się w żelu w kierunku elektrody dodatniej, a szybkość jego poruszania się cząsteczek zależy od ich masy. Aby zobaczyć wynik elektroforezy należy dodać do żelu przykładowo bromek etydyny, który pod wpływem światła UV wykazuje różową fluorescencję

Elektroforeza żelowa

DNA przemieszcza się w kierunku el.(+) ponieważ ma ładunek ujemny nadany przez reszty fosforanowe(V)

Metody odwzorowania DNA, RNA i białek

Metody odwzorowania DNA, RNA i białek
pozwalają wykrywać określone fragmenty tych
cząsteczek

Na chwilę obecną wyróżniamy trzy
metody odwzorowania

Southern

Western

Northern

Odwzorowania Southern, Northern i Western

Odwzorowanie Southern - metoda wykrywania fragmentów DNA - ich rozdzielenie przez elektroforezę żelową, a następnie przeniesienie na nylonową błonę. Używana jest do diagnozowania niektórych chorób genetycznych

Odwzorowanie Northern służy do badań RNA i białek, których rozdzielone przez elektroforezę cząsteczki przenosi się na błonę i wykrywa za pomocą odpowiedniej sondy.

Odwzorowanie Western to przeniesienie na błonę elektroforetycznie rozdzielonych białek/polipeptydów. Swoje zastosowanie znalazła w diagnostyce medycznej do wykrywania obecności w organizmie białka HIV-1 oraz wirusa AIDS.

Analiza restrykcyjna

Analiza restrykcyjna to rozcinanie, za pomocą określonych enzymów restrykcyjnych, długich cząsteczek DNA na fragmenty nadające się do różnego rodzaju manipulacji technikami inżynierii genetycznej.

Przeprowadzanie analizy restrykcyjnej

Analizę restrykcyjną przeprowadza się poprzez poddanie plazmidów trawieniu restrykcyjnemu.

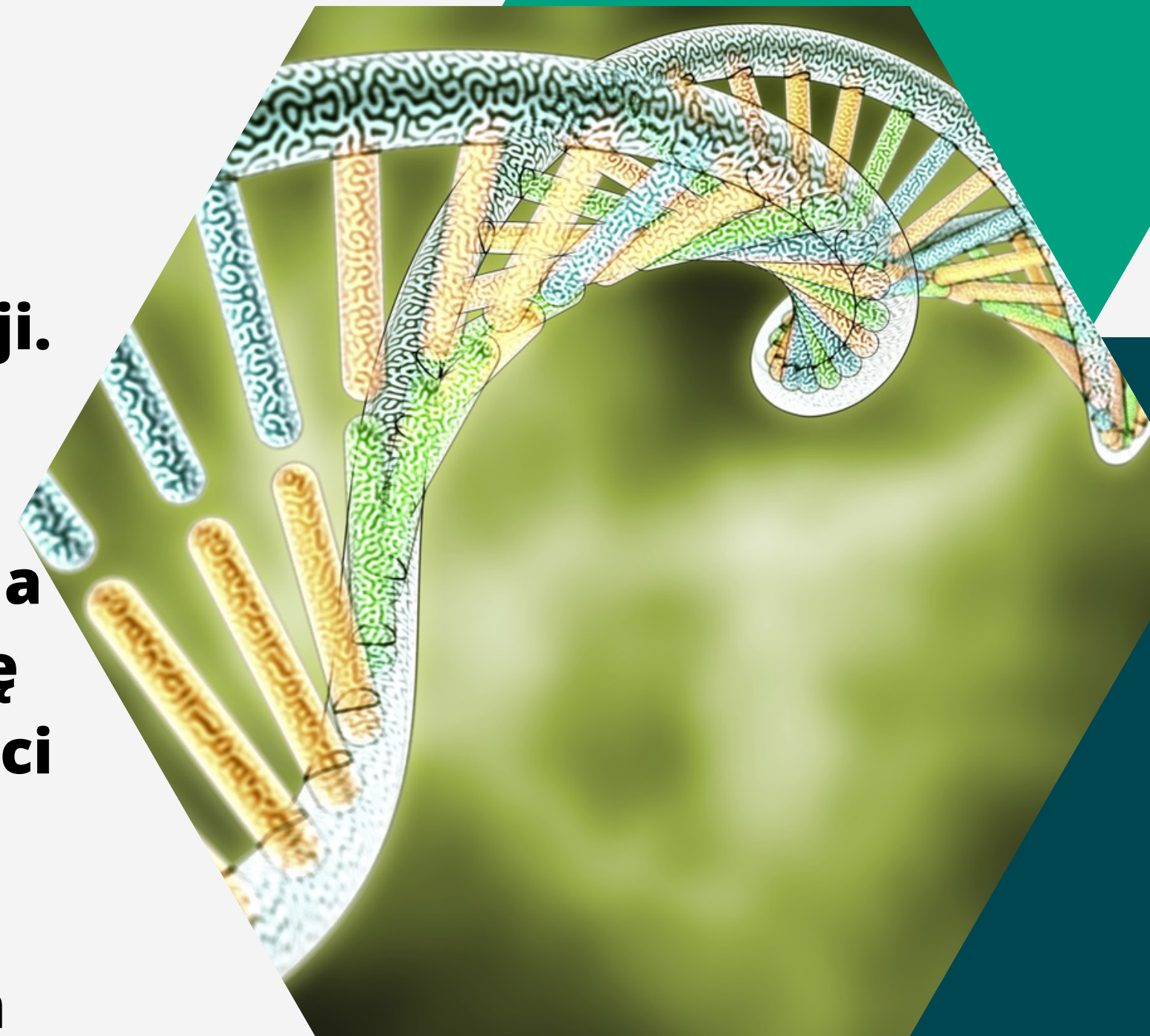
Trawienie zachodzi w środowisku wodnym z buforem zapewniającym niezbędne warunki reakcji.

Czas reakcji zależy od rodzaju enzymu i wielkości materiału poddawanego trawieniu.

Użyte w reakcji enzymy powinny trawić wstawkę, a następnie plazmid. Po trawieniu przeprowadza się ligację wstawkę z plazmidem. Na podstawie długości

powstałych po trawieniu fragmentów można odróżnić plazmid zawierający wstawkę od tego, który nie został połączony z żadnym fragmentem

DNA.

Zastosowanie analizy restrykcyjnej

Analiza restrykcyjna jest wykorzystywana do

- **badania struktury chromosomów**
- **izolowania genów**
- **sekwencjonowania długich cząsteczek DNA.**

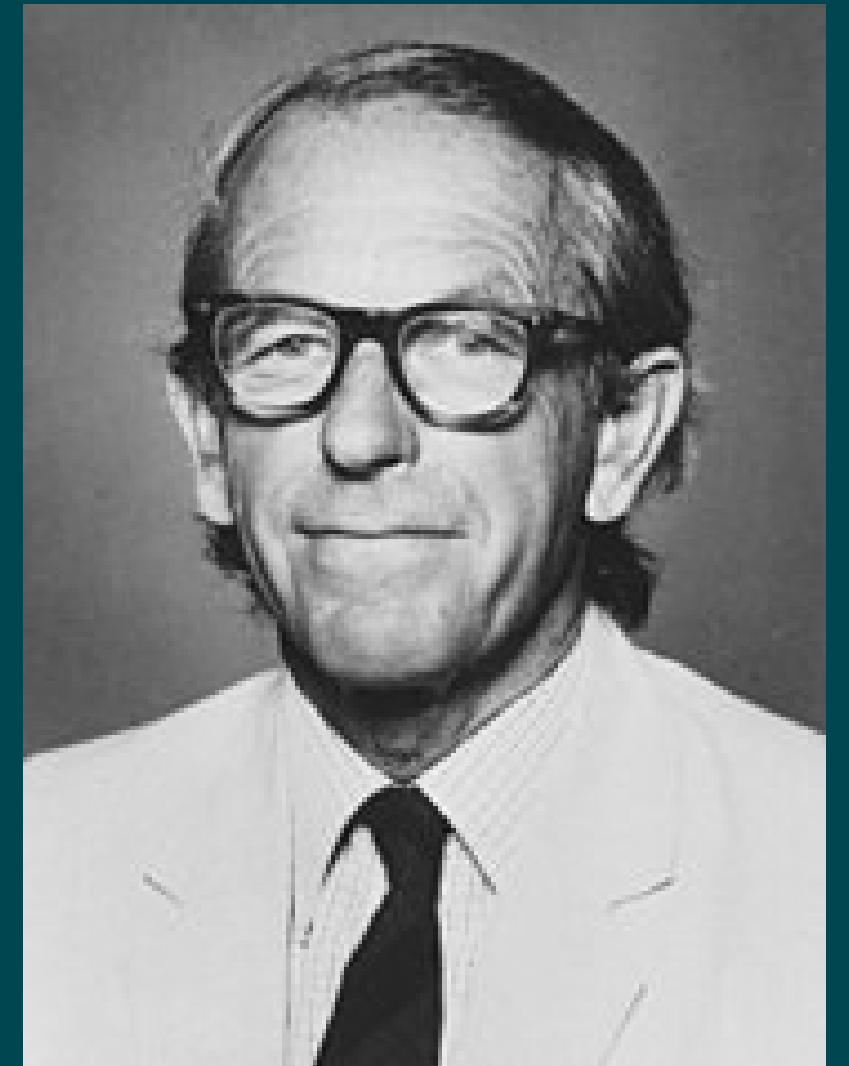
Sekwencjonowanie DNA

**Sekwencjonowanie to
ustalenie kolejności
nukleotydów wybranego
odcinka DNA**

Sekwencjonowanie DNA

Fred Sanger

Automatyczne sekwencjowanie DNA opiera się na metodzie terminacji łańcucha, która została opracowana w 1974r. przez brytyjskiego biochemika Freda Sangera

Fred Sanger- angielski biochemik. Dwukrotnie otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie chemii.

Metoda Sangera

Reakcja przeprowadzana jest zawsze w czterech wersjach, w każdej z nich przy wykorzystaniu próbki tego samego badanego DNA, ale różnych odczynników. W jednym z wariantów reakcja przeprowadzana jest tak, że wszystkie jej produkty zakończone są nukleotydem adeninowym. W wyniku powstają cząsteczki DNA, które są komplementarnymi kopiami pewnych fragmentów badanego DNA, a ich ostatnim nukleotydem jest nukleotyd adeninowy.

Metoda Sangera

Przebieg reakcji można podzielić na pięć etapów:

- 1. preparatywny PCR – otrzymanie homogennego DNA**
- 2. denaturacja – otrzymanie jednoniciowej matrycy**
- 3. synteza nowych nici z użyciem dNTP i ddNTP oraz startera**
- 4. elektroforeza na żelu poliakrylamidowym ze stałym stężeniem środka denaturującego**
- 5. analiza prążków.**

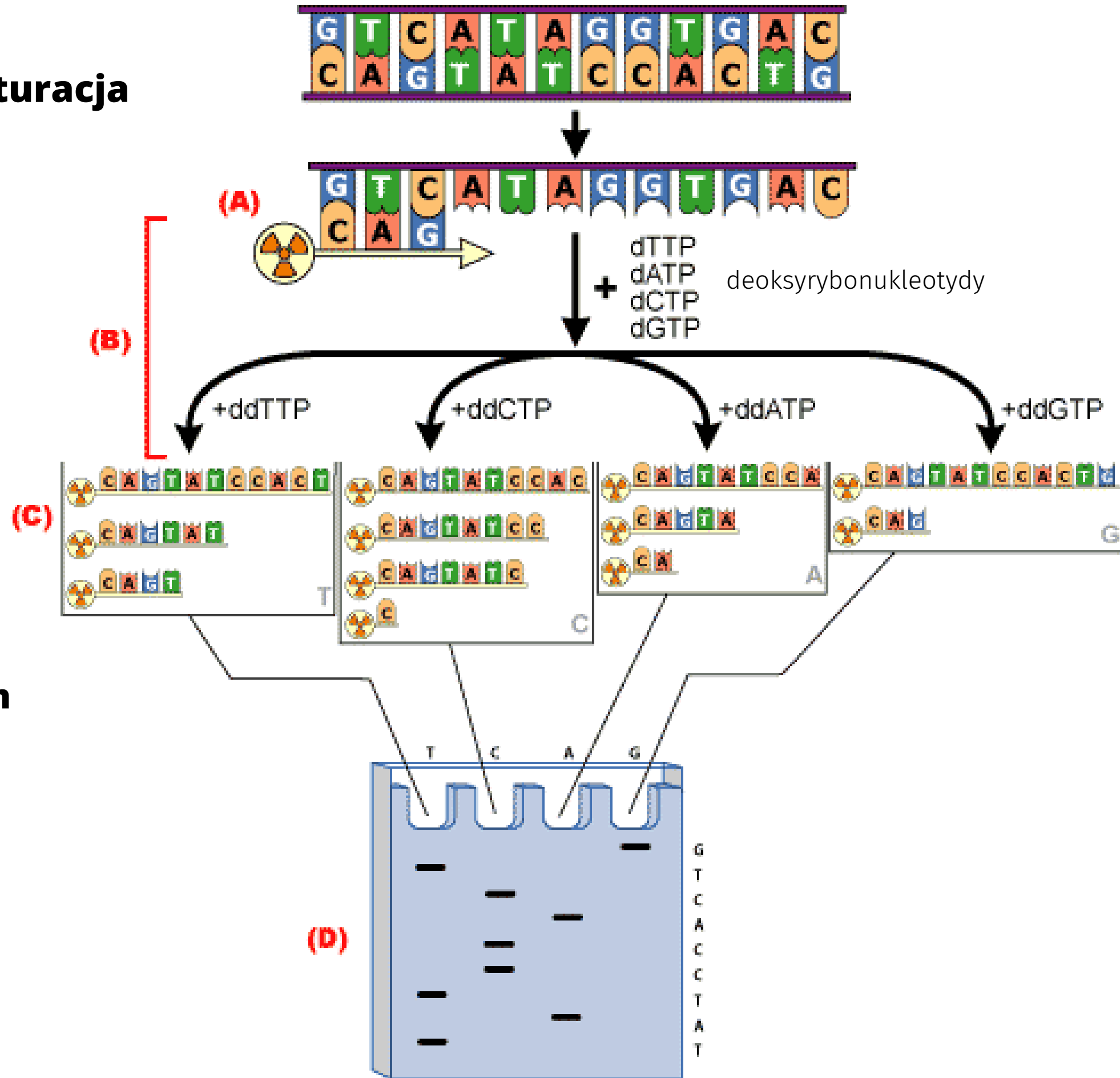
dNTP- trójfosforany deoksynukleotydów

ddNTP-2',3' didoksynuklotydy

otrzymanie homogennego DNA i denaturacja

synteza nowych nici z użyciem dNTP i ddNTP oraz startera

elektroforeza na żelu poliakrylamidowym ze stałym stężeniem środka denaturującego i analiza prążków

łańcuchowa reakcja polimerazy - PCR

technika polegająca na powielaniu wybranego odcinka DNA za pomocą polimerazy DNA, bez udziału komórek (w probówce)

Technika ta została opracowana w roku 1983 przez Kary'ego Mullisa za co otrzymał Nagrodę Nobla.

Przebieg PCR

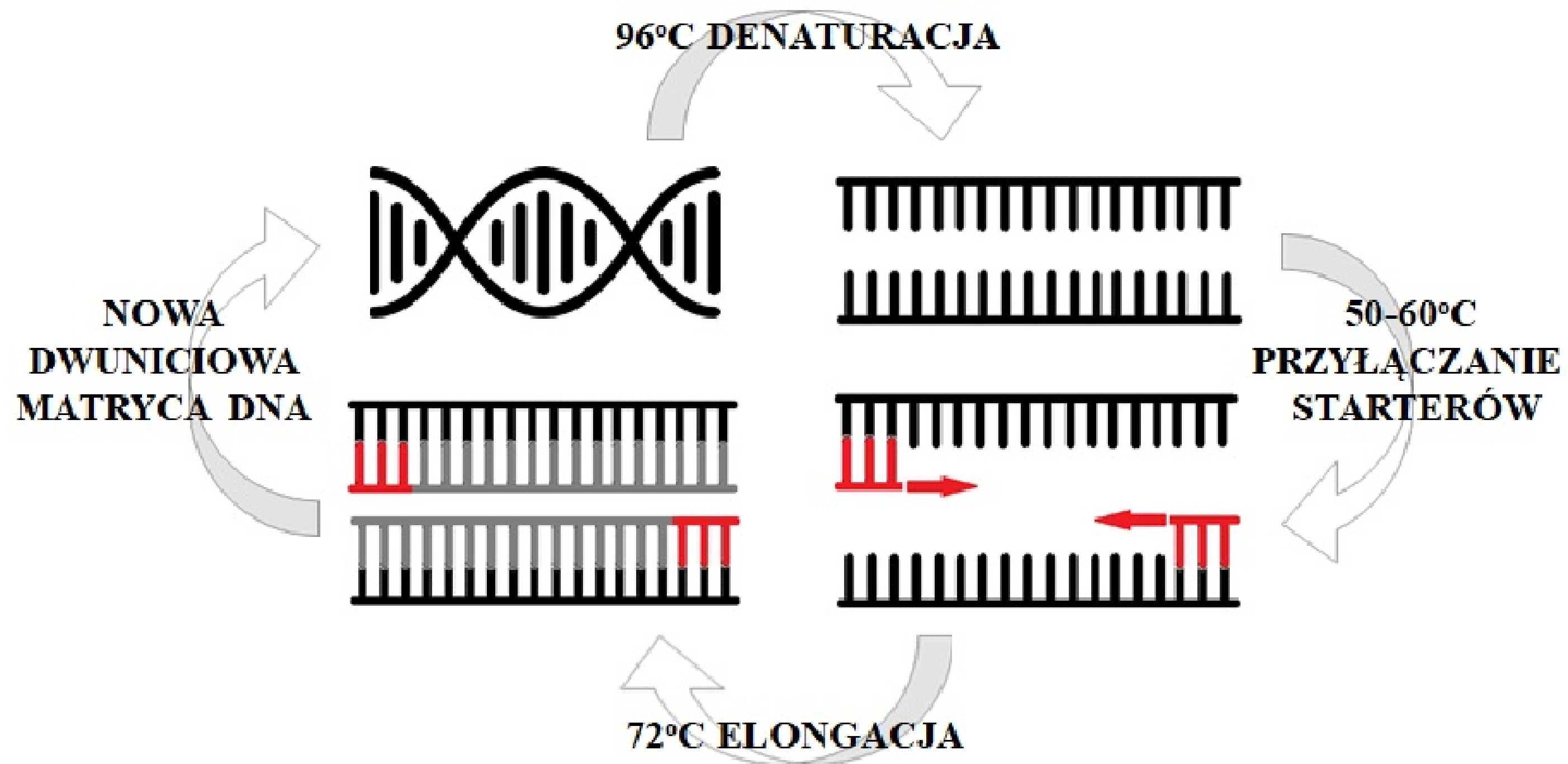
Łańcuchowa reakcja polimerazy zachodzi w cyklach, z których każdy obejmuje 3 etapy:

Denaturację DNA - polega na swoistym rozdzieleniu się dwuniciowego DNA na pojedyncze nici dzięki podniesieniu temperatury mieszaniny reakcyjnej w temperaturze 96*

Przyłączenie starterów (hybrydyzacja) - tworzenie odcinków dwuniciowych składających się z przygotowanych starterów i matrycowej cząsteczki DNA. Etap ten przebiega w niższej temperaturze, ściśle określonej dla danej pary starterów (45–60 °C), które przyłączają się do matrycy DNA.

Synteza komplementarnych nici DNA (elongacja) - podczas tego etapu temperatura ponownie zostaje podwyższona - do ok. 70' dzięki czemu polimeraza syntezuje nową nić DNA, rozpoczynając od startera.

Przebieg PCR

Przykładowe modyfikacje PCR

PCR emulsyjny -służy do ilościowej oceny produktu reakcji.

RT-PCR (reverse transcription) modyfikacja polegająca na użyciu mRNA jako matrycy.

Real time PCR (qPCR) – do środowiska reakcji wprowadzane są znakowane nukleotydy/ sondy, które pozwalają określić ilość matrycy użytej do reakcji oraz śledzić ilość powstającego produktu.

Wady i zalety PCR

Zalety

szybki i tani przebieg

umożliwia powielenie małej ilości DNA matrycowego, a do jej przeprowadzenia nie trzeba znać sekwencji całego genomu

Wady

Długość powielanych fragmentów jest ograniczona

Próbki mogą w łatwy sposób zostać zanieczyszczone obcym DNA

Zastosowanie PCR

Diagnostyka chorób zakaźnych

PCR pozwala na wykrycie materiału genetycznego patogenu oraz jego cech.

Diagnostyka chorób genetycznych

za pomocą PCR wykrywa się mutacje genowe oraz chromosomowe.

Medycyna sądowa

ustalanie pokrewieństwa osób głównie ojcostwa.

Paleontologia

badanie podobieństwa sekwencji DNA u różnych gatunków żywych oraz wymarłych.

Czym różni się PCR od klonowania?

Do kierowania replikacją sekwencji DNA można zastosować zarówno PCR, jak i klonowanie. Istnieje kilka podstawowych różnic między tymi dwiema metodami.

- Klonowanie molekularne replikuje DNA w żywej komórce, podczas gdy PCR replikuje DNA w roztworze in vitro, wolnym od żywych komórek
- Klonowanie molekularne obejmuje wycinanie i wklejanie sekwencji, podczas gdy PCR wzmacnia DNA poprzez kopiowanie istniejącej sekwencji.
- DNA sklonowane przez klonowanie molekularne jest zwykle wiernie kopiowane i w pełni funkcjonalne, podczas gdy PCR wprowadza błędy w sekwencji, co skutkuje mutacjami.

CRISPR

Metoda CRISPR (CRISPR/Cas9) jest oparta na technice stosowanej przez bakterie w obronie przed wirusami i działa podobnie do ludzkiego systemu odpornościowego. Działanie systemu zaangażowane są dwa elementy; cząsteczka RNA oraz enzym (białko) Cas 9.

Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats

Regularnie rozmieszczone krótkie powtórzenia palindromiczne

W skład CRISPR wchodzi tzw. zgrupowane, regularnie rozproszone, krótkie, powtarzające się sekwencje palindromiczne, obecne w materiale genetycznym bakterii, pozwalające na przechowywanie fragmentów obcego DNA.

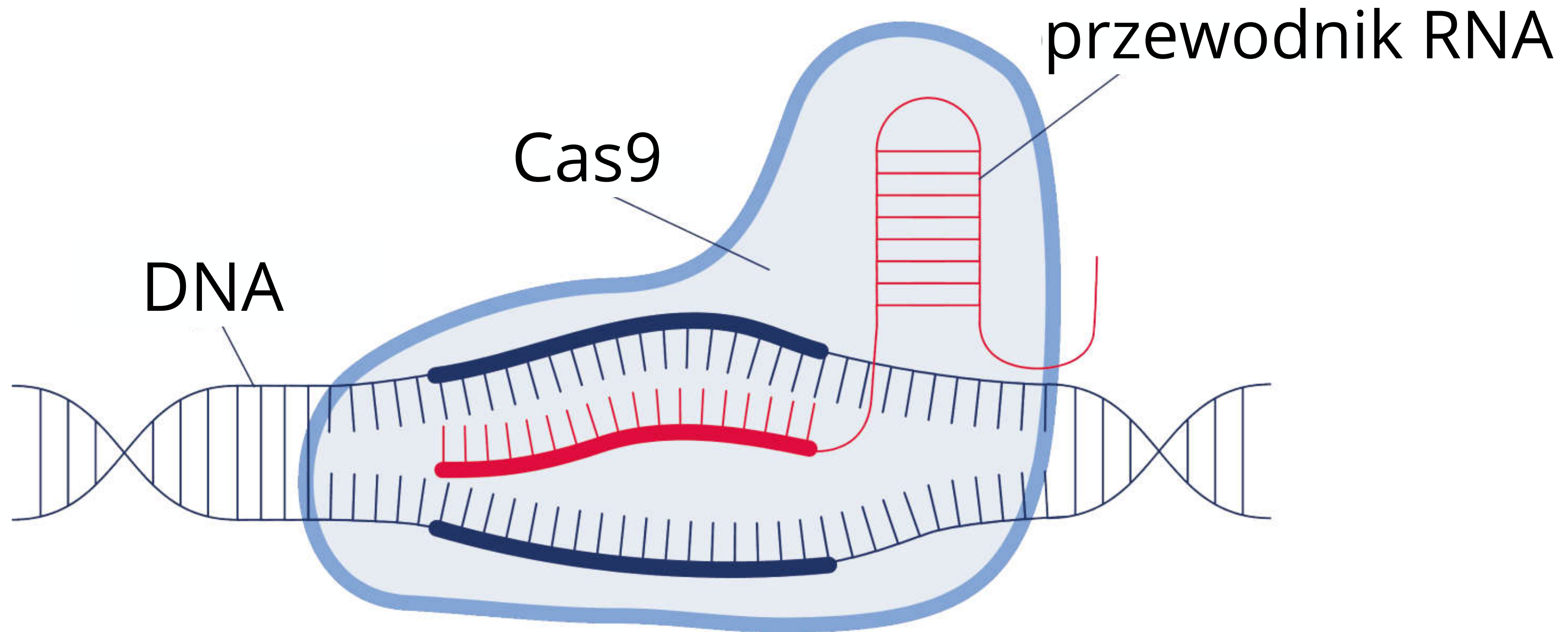
CRISPR działanie

W momencie, gdy bakteria zostaje zaatakowana przez wirusa i uda jej się pokonać to zagrożenie, wycina sobie kawałek jego DNA i wbudowuje go w swój materiał genetyczny, tworząc w ten sposób bazę DNA potencjalnych wrogów.

Dzięki temu, jeśli po raz kolejny dojdzie do kontaktu z tym samym wirusem, komórka bakterii będzie miała szansę szybciej zareagować – wykryje i rozpozna obcą informację genetyczną i zniszczy ją za pomocą specjalnego enzymu rozszczepiającego nić DNA, nazywanego też białkiem Cas9. Enzym ten jest w stanie precyzyjnie rozpoznawać i przecinać określony fragment kwasu nukleinowego wirusa.

Budowa białka Cas9

CRISPR

Technika CRISPR pozwala także na wbudowanie innego, zaprojektowanego kawałka DNA we wskazane miejsce. W ten sposób, dzięki metodzie CRISPR możliwe jest leczenie tych chorób, które są wynikiem obecności nieprawidłowej wersji genu, prowadzącej do produkcji wadliwego białka, ale także tych, w których brakuje białka, niezbędnego do prawidłowego funkcjonowania organizmu.

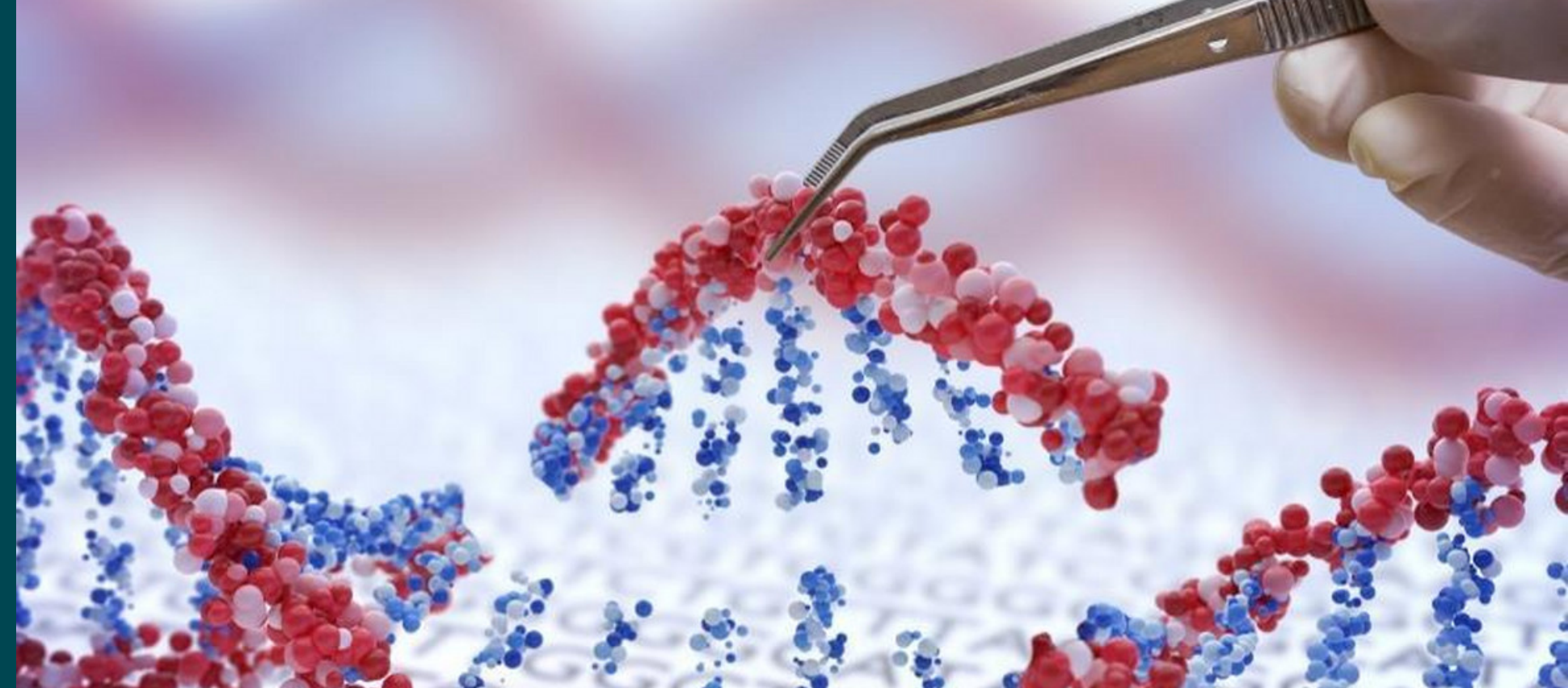
W 2020 roku dwie badaczki - Emmanuelle Charpentier i Jennifer A. Doudna otrzymały Nagrodę Nobla w dziedzinie chemii za stworzenie precyzyjnych "nożyczek do genów".

Pzyszłość nowej techniki

Naukowcy mają nadzieję, że już wkrótce dzięki „nożyczkom genowym” zostaną opracowane nowe terapie przeciwnowotworowe, a być może metody leczenia chorób uwarunkowanych genetycznie.

Skuteczność nagrodzonej metody jest badana również w przypadku mukowiscydozy, hemofilii i niedokrwistości sierpowatej oraz bardziej złożonych chorób, jak np: choroby psychiczne i zakażenie ludzkim wirusem niedoboru odporności (HIV). Zgłoszono też tysiące patentów na inne jej zastosowania. Dzięki niej badaczom roślin udało się opracować uprawy odporne na pleśń, szkodniki i suszę.

Dziękuję za uwagę!